

CZĘŚĆ I: ROZPRAWY I ARTYKUŁY

SKUTKI NIEPOWODZEŃ EDUKACYJNYCH UCZNIÓW SZKÓŁ ZAWODOWYCH

THE CONSEQUENCES OF STUDENTS' FAILURES IN VOCATIONAL EDUCATION

Katarzyna Pardej^{1(A,B,C,D,E,F,G)}¹Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w WarszawiePardej K. (2016), *Skutki niepowodzeń edukacyjnych uczniów szkół zawodowych*. *Rozprawy Społeczne*, 2 (10), s. 7-13.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

W artykule poruszono wciąż istniejące zjawisko niepowodzeń edukacyjnych uczniów szkół zawodowych, a ściślej – przedstawione zostały skutki niepowodzeń edukacyjnych oraz środki zapobiegające niepowodzeniom edukacyjnym. Przybliżono zarys historyczny badań nad tym zagadnieniem. Omówiono oddziaływanie niepowodzeń edukacyjnych na losy życiowe i zawodowe jednostki w kontekście wymogów współczesnego świata, rynku pracy. Wskazano ponadto środki zaradcze, jakie powinny być podjęte, aby ograniczyć występowanie niepowodzeń edukacyjnych u uczniów szkół zawodowych.

Słowa kluczowe: edukacja formalna, kształcenie zawodowe, niepowodzenia edukacyjne**Summary**

The article discusses a continuous phenomenon of students' failures in vocational education and presents the consequences of such failures and remedies for preventing them. It further presents the historical background of the researched problem. The effects of educational failures in students' lives and their professional careers in the ever changing labour market are also shown together with the preventative measures that should be taken in order to limit the number of failures.

Keywords: formal education, vocational education, educational failure

Tabele: 2

Ryciny: 0

Literatura: 31

Otrzymano: 18.02.2016

Zaakceptowano: 07.03.2016

Wstęp

Niepowodzenia w nauce stanowią obszar badawczy pedagogiki, który doczekał się licznych publikacji. Pierwsze próby przybliżenia tego zjawiska sięgają okresu międzywojennego. Perspektywa, z jakiej wówczas badano i opisywano zagadnienia znacznie różni się od współczesnej. Fakt ten bynajmniej nie dziwi, gdyż na świecie nieustannie zmieniają się warunki polityczne i ekonomiczne.

Niebywałe zasługi rozpropagowania i unaukowania problemu w okresie międzywojennym w Polsce przysługują Helenie Radlińskiej. Inspirację zapobiegania niepowodzeniom w nauce czerpano wówczas ze wzorów obcych. Obecnie również podkreśla się otwartość wielu krajów na nowe rozwiązania zaimplementowane w innych państwach i przynoszące pożądany efekt. Jak czytamy w artykule Jala Mehty *Why American Education Fails*, Stany Zjednoczone widzą poprawę edukacji właśnie poprzez wdrożenie pomysłów zapożyczonych z państw, które przodują i szczytą się wysokim poziomem edukacji.

Po II wojnie światowej kontynuowano zainicjowaną penetrację zjawiska niepowodzeń, które choćby z powodu braku kadry pedagogicznej wymagało jeszcze większej uwagi. Złożony charakter niniejszego zagadnienia przyczynił się do rozpatrywania jego wielu aspektów. Prowadzone niezależnie od siebie badania zaowocowały różnorodnymi publikacjami, które łącznie tworzyły koherentną całość. Poszukiwano przyczyn i środków zaradczych dotyczących problemów w nauce. Działania te towarzyszą także współczesnym badaczom, jednak z perspektywy czasu zmieniają się proponowane środki zaradcze, zmianie ulega hierarchia dominujących przyczyn niepowodzeń szkolnych. Znaczną część literatury poświęcono również skutkom niepowodzeń, przede wszystkim drugoroczności, oraz nasilającemu się po przemianach ustrojowych bezrobociu, jednak ten element nawiązuje do sytuacji, w jakiej może znaleźć się jednostka po ukończeniu edukacji formalnej. Rynek pracy nastawiony jest głównie na absolwentów szkół zawodowych. Pokłada się w nich ogromne nadzieje i upatruje ich ważną rolę w rozwoju gospodarczym kraju. Toteż zagadnienie niepowodzeń edukacyjnych

Adres korespondencyjny: Katarzyna Pardej, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, Wydział Nauk Pedagogicznych, Instytut Wspomagania Rozwoju Człowieka i Edukacji, ul. Szczęśliwicka 40, 02-353 Warszawa, e-mail: kpardej@aps.edu.pl, tel.: 22 589 36 00 wew. 3431
Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

zostanie przedstawione na przykładzie uczniów szkół zawodowych z uwzględnieniem warunków współczesnych, a ściślej – zostaną zaprezentowane skutki niepowodzeń edukacyjnych oraz środki zapobiegające niepowodzeniom edukacyjnym.

Próba zdefiniowania następstw niepowodzeń edukacyjnych

Najbardziej dostrzegalnymi skutkami niepowodzeń szkolnych są: drugoroczność, wieloroczność, odsiew i odpad szkolny. Prócz tych powszechnie używanych terminów są też rzadziej używane, np. straty szkolne. Niepowodzeniom edukacyjnym towarzyszą negatywne emocje oraz niedostosowanie społeczne. Może się to przejawiać w postaci wagarów, zażywania używek, alienacji ucznia w nowej klasie, znużeniem na zajęciach nawet na tych, wcześniej uważanych przez ucznia za interesujące, brak wyraźnie dostrzegalnej poprawy ocen.

Poniższe tabelaryczne zestawienie skutków niepowodzeń edukacyjnych ma na celu zapewnienie ich czytelnego obrazu, a także ukazanie, jak rozważania jednych autorów stały się inspiracją dla innych, którzy przyczyniali się do pogłębiania oraz propagowania wiedzy na temat poruszanego zagadnienia. Z uwagi na fakt przybliżenia niepowodzeń edukacyjnych uczniów szkół zawodowych, w głównej mierze, w tabeli zaprezentowano zjawiska występujące wśród osób uczących się w systemie edukacji formalnej. Wyeksponowano ponadto problem bezrobocia, będący w XX w. problemem społecznym wielkiej miary (Bronk i in. 2014, Turek 2011, Kwiatkowski 2002, Orczyk 2001).

Efekty niepowodzeń szkolnych oddziałują peyoratywnie nie tylko na losy życiowe i zawodowe jednostki, ale także wpływają niekorzystnie na rozwój gospodarczy kraju. Skutki powtarzania klasy rozpatrywane są w kategorii następstw ekonomicznych, społecznych, psychologicznych i pedagogicznych. Uczniowie kończąc z opóźnieniem szkołę, z opóźnieniem rozpoczynają pracę. Program realizowany w szkole wyznacza stopniowe poszerzanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, tym samym wyznacza pewien rytm zgłębiania nowości związanych ze zdobywaną kwalifikacją, nabywania zaawansowanych sposobów radzenia sobie z zadaniami, zachęca do stałego dokształcania się. Skutkiem niepowodzeń edukacyjnych jest zakłócenie naturalnego rytmu życia szkoły i życia gospodarczego kraju, a przede wszystkim życia ucznia i jego rodziny. Zmniejszeniem rozmiarów tego niekorzystnego zjawiska jest wprowadzenie promocji warunkowej i rozszerzenie rozpiętości ocen.

W szkole zawodowej uczniowie przygotowują się do realizowania zadań spełniających wymogi stawiane przez pracodawców w danym zawodzie, uczą się odpowiedniej postawy wobec przyswajanej profesji, współdziałania w zespole, dostrzegania zależności między zawodem a własnym rozwojem egzystencjalnym. Oznaką niepowodzeń edukacyjnych

jest traktowanie pracy wyłącznie jako źródło zarobkowania, podejmowanie pracy, w której nie jest wymagane kreatywne myślenie, ponadto absolwent nie czuje się członkiem zespołu. Uczeń mający trudności w nauce nie będzie dostrzegał wartości uczenia się przez całe życie. Skutkiem niepowodzeń edukacyjnych może być niewykszałcenie właściwej postawy wobec wykonywanego zawodu i zatrudnionych w zakładzie pracy osób.

Osoby posiadające niskie wykształcenie mają ogromne trudności ze znalezieniem zatrudnienia, ponieważ obserwuje się obecnie podnoszenie wymagań w stosunku do zatrudnianych osób. Tempo cywilizacyjne, rozwój techniki i technologii uszczupla zapotrzebowanie na pracownika niewykwalifikowanego. Na stanowisku zajmowanym w przeszłości przez osobę z wykształceniem podstawowym czy zawodowym zatrudniane są teraz osoby posiadające wykształcenie średnie.

Niepowodzenia szkolne często implikują niepowodzenia zawodowe. Przygnębieni, z niską samooceną absolwenci nie podejmują walki o zaistnienie na wymagającym rynku pracy, często zasilają grono osób bezrobotnych i godzą się z losem. Zmierzają w kierunku marginalizacji ich w życiu społecznym i sięgają po używki, czy też wkraczają na drogę przestępczą.

Skutkiem niepowodzeń edukacyjnych może być bezrobocie oraz praca niezgodna ze zdobytymi kwalifikacjami.

W przyszłości absolwent szkoły zawodowej po zdobyciu kwalifikacji zawodowych będzie dążył do podjęcia pracy zgodnie z kierunkiem swojego wykształcenia. Wykonywanie satysfakcjonującej pracy wiąże się z jakością życia człowieka (Mudyn i in. 2007, Wudarszewski 2013, *Quality of Life Index Country* 2016). Jednostka wybrawszy zawód zgodnie ze swoimi zainteresowaniami będzie pracować z entuzjazmem i pełnym zaangażowaniem, będzie dążyć do zaspokojenia potrzeb związanych z treścią pracy, tj. otrzymaniem pozytywnej oceny przez pracodawcę, poznawaniem nowości z zakresu własnej profesji, progresją pozycji społecznej w pracy, samorealizacją oraz odpowiedzialnością za wykonaną pracę (Zalewska 2003, Terelak i in. 2009). Możliwość wykorzystywania posiadanej wiedzy, zdobytych umiejętności i zdolności podczas realizowania obowiązków wynikających z zajmowanego stanowiska pracy, wpływa na większe zadowolenie z pracy oraz satysfakcję ze składników pracy, tj. wyżej oceniają przełożonego, rodzaj wykonywanych zadań, współpracę między wydziałami i działami. Odczuwają oni ponadto większe zadowolenie z warunków pracy oraz organizacji i naczelnego kierownictwa, jak również z perspektywy rozwoju (Lipińska-Grobleń i in. 2009).

Prowadzenie niewłaściwej polityki przez organy centralne może przejawiać się brakiem miejsc pracy dla osób, które w kraju zdobyły wykształcenie i kwalifikacje w danym zawodzie. Niekiedy emigracja za granicę w celach zarobkowych okazuje

Tabela 1. Skutki niepowodzeń edukacyjnych

Lp.	Źródło	Skutki niepowodzeń edukacyjnych
1.	Konopnicki 1966, s. 16–20, 166.	Drugoroczność (szkodliwy przeżytek, nieekonomiczny i politycznie wsteczny), odsiew (występujący najczęściej u uczniów szkół średnich). Wyróżniamy cztery fazy rozwoju niepowodzeń. Fazę pierwszą cechuje pojawienie się pierwszych niezauważalnych braków w wiadomościach ucznia oraz pierwszych symptomów niezadowolenia ze szkoły, uczeń dostrzega, że inni są lepsi. Drugą fazę wyznaczają zaawansowane luki w wiadomościach, uczeń zaczyna odpisywanie zadań domowych, czasem również szkolnych; to faza opóźnienia programowego, ponieważ dziecko wykazuje braki w stosunku do programu. W trzeciej fazie zaczynają występować sporadyczne oceny niedostateczne, pierwsze oficjalne próby wyeliminowania luk; u dziecka zauważalne są zaawansowane symptomy psychologiczne, w większości przypadków mają one charakter neurotyczny. Symptomy te mogą być pozytywne bądź negatywne. Symptomy pozytywne polegają na uzewnętrznianiu przez jednostkę swoich wewnętrznych konfliktów w postaci otwartej walki, np. bójki. Negatywne – dziecko wycofuje się z uczestniczenia w zajęciach, „zamyka się w sobie”, zaczyna nienawidzić szkołę. Czwartą fazę stanowi drugoroczność, opóźnienie organizacyjne, które należy do porażek szkoły i ucznia.
2.	Kupisiewicz 1974, s. 16–19, 30–39.	Drugoroczność, wieloroczność, czyli parokrotne powtarzanie tej samej klasy, a także odsiew szkolny polegający na całkowitym przerwaniu przez jednostkę nauki w szkole przed jej ukończeniem. Istnieje siedem faz powstawania i narastania trudności w nauce, tj. faza pierwsza – pojawienie się drobnej, niedostrzegalnej luki w wiadomościach bez względu na przyczynę; faza druga – narastanie kolejnych luk powodujących zaległości z danego przedmiotu; pierwsze oznaki niechęci dziecka wobec przedmiotu, próby opuszczania lekcji; faza trzecia – dostrzeżenie opóźnienia przez nauczyciela, otrzymywanie pierwszych ocen niedostatecznych, pogłębianie się niechęci ucznia do nauki; faza czwarta – pierwsze próby usunięcia opóźnień dzięki pomocy rodziców lub korepetytora, utrata wiary we własne siły, osłabienie ambicji dziecka; faza piąta – otrzymywanie kolejnych ocen niedostatecznych z przedmiotu, próby ucieczki, stosowanie agresji w stosunku do nauczyciela i rodziców; faza szósta – drugoroczność; faza siódma – przerwanie nauki w szkole, tzw. odsiew.
3.	Denek 1998, s. 25.	Straty szkolne oznaczają przeszkody utrudniające osiągnięcie przez system edukacyjny stawianych przed nim celów w wyznaczonym czasie. Wchłania w swój zakres repetowanie oraz odpadnięcie ucznia przed ukończeniem klasy.
4.	Karpińska 1999, s. 10.	Drugoroczność, czyli pozostawienie ucznia na drugi rok w tej samej klasie. W praktyce, pomimo że stosowana jest jako przejaw niepowodzeń oraz jako metoda ich eliminowania, brak jest pedagogicznego uzasadnienia dla stosowania drugoroczności w edukacyjnej praktyce.
5.	Fatyga i in. 2001, s. 17.	Odpad szkolny dotyczy uczniów, którzy przerwali naukę szkolną przed ukończeniem szkoły z przyczyn od nich niezależnych, np. choroba, wyjazd i in. Znanych jest kilka rodzajów odpadu szkolnego, tj. naturalny odpad szkolny, pozorny odpad szkolny, właściwy odpad szkolny, potencjalny odpad szkolny oraz ukryty odpad szkolny (wewnątrzsystemowy).
6.	Wiatrowski 2002, s. 107–111.	Bezrobocie. Osoby, które nie mają zatrudnienia bezrobocie traktują i uzasadniają jako poważne niepowodzenia zawodowe, następstwo niewłaściwego i niewystarczającego przygotowania zawodowego oraz nieuczciwość współczesnych organizatorów życia gospodarczego. W zależności od posiadanego wykształcenia opinie na temat sposobu traktowania własnego bezrobocia są zróżnicowane. Osoby legitymujące się wykształceniem zasadniczym i podstawowym oraz wykształceniem średnim i policealnym najliczniej opowiedzieli się za traktowaniem bezrobocia jako skrajnego wyrazu niepowodzenia zawodowego. Inaczej uzasadniły własne bezrobocie osoby posiadające wykształcenie wyższe. Otóż większość reprezentantów tej grupy uznała ten stan za sytuację przejściową. Większość bezrobotnych uwzględniwszy sytuację społeczno-zawodową i rodzinną zgodnie uznała za najważniejsze jej wyznaczniki: pogorszenie sytuacji materialnej w rodzinie, wątpliwość odnośnie do wartości demokracji jako ustroju społecznego, niezwłoczną konieczność podwyższenia kwalifikacji.
7.	Kwieciński 2002, s. 147.	Wykluczenie kulturowe i społeczno-zawodowe. Trwała marginalizacja, bunt lub późniejsza emancypacja.
8.	Okoń 2004, s. 86.	Drugoroczność jest przejawem rozbieżności między wymaganiami szkoły a osiągnięciami ucznia. Polega na nieuzyskaniu przez jednostkę promocji do następnej klasy. Niepowodzenia mogą występować w formie niepowodzeń ukrytych bądź jawnych, przy czym drugoroczność należy do jawnego rodzaju niepowodzeń szkolnych.

się jedynym ratunkiem dla podniesienia sytuacji materialnej jednostki i zapewnienie bytu egzystencjalnego własnej rodzinie. U osób „zmuszonych do wyjazdu za granicę” narastają wątpliwości, co do skuteczności organów centralnych i troski o losy obywateli polskich. Efektem niepowodzenia edukacyjnego w takich sytuacjach często jest znalezienie zatrudnienia na stanowisku poniżej posiadanych kwalifikacji i poniżej własnych ambicji.

Środki zapobiegające niepowodzeniom edukacyjnym

Zgłębianie zjawiska niepowodzeń szkolnych oraz ustalanie ich źródeł pozwala na opracowanie środków zaradczych i właściwe modyfikowanie organizacji kształcenia. Badacze dość dawno podjęli walkę z czynnikami generującymi trudności w nauce. Niektóre środki zaradcze aktualne są do dziś, inne z kolei zostały zweryfikowane przez stale zmieniającą się rzeczywistość, np. zlikwidowanie szkół podstawowych dla pracujących, czy pokładanie złudnych nadziei wobec roli świetlicy szkolnej. Środki zapobiegające niepowodzeniom edukacyjnym zostały zaprezentowane w tabeli, aby zapewnić ich czytelny odbiór.

Niepowodzeniom edukacyjnym uczniów szkół zawodowych można zapobiegać poprzez dostosowanie programów edukacyjnych do potrzeb rynku pracy i możliwości ucznia. Środkiem zaradczym może okazać się również stworzenie dla absolwentów gimnazjum ofert kierunków kształcenia zawodowego adekwatnych do przewidywań analityków rynku pracy. Wybór typu szkoły oraz kierunku kształcenia wpływa na dalsze losy edukacyjne i egzystencjalne. Należy zapewnić większy dostęp i możliwość skorzystania z pomocy doradcy zawodowego uczniom oraz ich rodzicom celem dokonania wyboru szkoły ponadgimnazjalnej oraz rozpoznania preferencji zawodowych ucznia.

Ważna rola zapobiegania niepowodzeniom edukacyjnym spoczywa na nauczycielu. Zawód nauczyciela jest równie ważny jak zawód lekarza czy prawnika, uznawanych przez społeczeństwo za prestiżowe. Jednym z wariantów poprawiających stan edukacji mogłaby być bardziej szczegółowa selekcja kandydatów do wykonywania zawodu nauczyciela, jak również poprawa systemu edukacji zarówno przyszłych, jak i obecnych pedagogów. Adekwatne wynagrodzenie podwyższy pozycję zawodu nauczyciela w hierarchii wartości zawodów, stanie się on postrzegany jako bardziej prestiżowy (Mehta 2013). Zasilenie szeregu grupy zawodowej, która przez społeczeństwo jest ceniona, będzie działać motywująco. Aby podźwignąć system edukacji, przeciwdziałać niepowodzeniom edukacyjnym uczniów, należałoby wprowadzić zasadę systematycznego korzystania z form doskonalenia (kursów kwalifikacyjnych, kursów doskonalących, warsztatów, studiów podyplomowych i in.) przez nauczycieli celem podniesienia ich kwalifikacji.

Ważna jest także współpraca między nauczycielami, wymiana informacji nie tylko o uczniach, ale także o sposobach nauczania. Nauczyciele w Polsce przechodzą przez kolejne ścieżki awansu zawodowego. W zapisach prawnych jest adnotacja o obserwacji przez nauczycieli starających się o awans zawodowy lekcji prowadzonych przez nauczycieli wyższych stopniem. Ich współpraca powinna podlegać restrykcyjnym kontrolom, aby rzetelnie wypełniali wszystkie prawnie określone wymogi. Umożliwi to podniesienie poziomu nauczania przez nauczycieli, dzięki czemu otrzymamy w przyszłości lepiej wyedukowaną młodzież i kandydatów do podjęcia pracy zawodowej.

Środkiem mającym zaradzić niepowodzeniom edukacyjnym jest utrzymanie procesu kształcenia zawodowego na jak najwyższym poziomie. Umożliwienie uczniom łączenia teorii z praktyką, wyposażenie sal dydaktycznych oraz warsztatów szkolnych w nowoczesne urządzenia i maszyny, zwiększenie dostępu do nowości technicznych, korzystanie z prezentacji multimedialnych – wszystko to przyczyni się do rozwoju umysłowego ucznia, pobudzi w nim myślenie przyczynowo-skutkowe, zainspirowuje do eksperymentowania i wcielania w życie nowych rozwiązań zadań zawodowych, jak również konstruowania nowych przyrządów, ponadto zwiększy umiejętność samodzielnej podejmowania decyzji oraz dokonywania wyboru najważniejszego rozwiązania zadania zawodowego. Uczniowie powinni mieć przez szkołę zapewnione atrakcyjne miejsca praktyk. Szkoła powinna nawiązać współpracę z bardzo dobrze prosperującymi przedsiębiorstwami państwowymi lub firmami prywatnymi i szczegółowo z ich przedstawicielami omówić program praktyk.

Zakończenie

Integracja Polski z Unią Europejską ogranicza występowanie niepowodzeń edukacyjnych m.in. poprzez zmniejszanie skali bezrobocia w kraju, umożliwiając jednostce rozwój kariery zawodowej w państwach członkowskich, jak również sprzyjaniu kształtowaniu sylwetki pracownika uczącego się przez całe życie.

Opisanie dokumentów potwierdzających uzyskane kwalifikacje za pomocą efektów uczenia się w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych zapewnia ich przejrzystość dla pracodawców z państw członkowskich, zwiększając szanse zatrudnienia poza granicami kraju zgodnie z kierunkiem wykształcenia.

Unia Europejska promuje uczenie się przez całe życie, którego następstwem jest rozwój kapitału intelektualnego, poszerzenie triady: wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych, tj. kompetencji będących efektami uczenia się nie tylko na etapie edukacji formalnej, lecz także edukacji pozaformalnej i uczenia się nieformalnego. Edukacja formalna zapewnia stabilny fundament i rozwój potencjału

Tabela 2. Środki zapobiegające niepowodzeniom edukacyjnym

Lp.	Źródło	Środki zapobiegające niepowodzeniom edukacyjnym
1.	Konopnicki 1966, s. 141–153	Profilaktyka i terapia. Działania profilaktyczne obejmują ustalenie konkretnych wiadomości dziecka i zestawienie ich z wymaganiami programu oraz ustalenie symptomów psychicznych dziecka pośrednio wskazujących na powstawanie niepowodzenia w nauce. Środki terapeutyczne zaś podejmowane są wówczas, gdy dziecko nie odnosi sukcesu szkolnego. Za skuteczny środek terapeutyczny o charakterze dydaktycznym polegający na eliminowaniu braków w wiadomościach uznano pomocnicze nauczanie indywidualno-zespołowe. Organizowanie klas dla dzieci powoli myślących. Świetlice szkolne okazały się nieskuteczne w zapobieganiu niepowodzeniom szkolnym, podobnie jak szkoły podstawowe dla pracujących wobec uczniów młodocianych.
2.	Kupisiewicz 1972, s. 208–294, 324–361	Profilaktyka, diagnoza pedagogiczna i terapia pedagogiczna. Zabiegi te powinny być zróżnicowane w zależności od szczebli i przedmiotów nauczania, mają one bowiem inny charakter w szkole podstawowej, a inny w szkole średniej, gdzie młodzież jest już wyselekcjonowana. Skuteczne w walce z niepowodzeniami dydaktycznymi uczniów szkół średnich są organizacje uczniowskie przeciwdziałające trudnościom w nauce (zespoły samopomocy koleżeńskiej w nauce). Ponadto nauczanie programowane pomaga ograniczyć rozmiary opóźnień programowych, jednakże metoda ta powinna być stosowana łącznie z metodą uczenia się pod kierunkiem.
3.	Wiatrowski 1975, s. 244–254.	Korygowanie osobowości i postawy uczniów pracujących wobec nauki szkolnej (oddziaływanie dydaktyczno-wychowawcze mające na celu kształtowanie właściwej postawy uczniów; wiara ucznia we własne możliwości), uwzględnianie potrzeb pracowników uczących się i zakładu pracy, stwarzanie systemu doskonalenia dla poszczególnych zawodów. Podwyższanie jakości funkcjonowania szkoły dla pracujących (dążenie do autonomii szkół dla pracujących (programy i podręczniki); wdrażanie nowoczesnych rozwiązań dydaktycznych; wyposażenie szkół w sprzęt i pomoce naukowe; stworzenie udogodnień w postaci doboru kadry oraz dostosowanie wymagań wobec uczniów szkół dla pracujących), wymagań wobec pracy nauczyciela (podwyższanie kwalifikacji zawodowych oraz stosowanie różnych metod dydaktycznych podczas lekcji), jak również pracy ucznia (kształtowanie prawidłowej postawy i odpowiedzialności oraz umiejętności pokonywania trudności w nauce).
4.	Komar 1994, s. 55.	Szkoła powinna zmierzać do organizacji procesów edukacyjnych w taki sposób, aby uczeń stopniowo identyfikował się ze swoją przyszłą profesją, uważał ją za użyteczną i szanował. Dostrzegał zależność między zawodem a własnym rozwojem egzystencjalnym, czuł potrzebę autokorekcji.
5.	Wiatrowski 2002, s. 142–145.	Najważniejszymi środkami zapobiegawczymi i zaradczymi wobec niepowodzeń zawodowych jest kształtowanie pracowników do pożądanego stanu kwalifikacji zawodowej, tak aby stali się oni kompetentni do podejmowania wszelkich zadań wynikających z potrzeb pracy zawodowej. Szanse na zatrudnienie upatrywał w innowacyjnym podejściu do problemu zatrudnienia, tj. wyznawanie zasad przedsiębiorczości oraz konkurencyjności, dążenie do zdobywania wysokich kwalifikacji, doskonalenie zawodowe trwające przez całe życie, gotowość do przekwalifikowania się w zależności od potrzeb rynku pracy, współdziałanie z pracodawcami w zakresie stosunku pracy, by stosunki pracownicze były zgodne z przyjętymi regułami demokracji.
6.	Kwieciński 2002, s. 147.	Dostosowanie planów edukacyjnych i statusowych do osiągnięć szkolnych uczniów i ich możliwości intelektualnych.
7.	Karpińska 2013, s. 170-173, 179-205.	Najsukuteczniejszą walką z niepowodzeniami szkolnymi jest korzystanie z pomocy w nauce, z której czerpią nawet najlepiej uczące się osoby. Największy sukces w tym względzie odnoszą zespoły dydaktyczno-wyrównawcze cieszące się ogromnym zainteresowaniem, w przeciwieństwie do zajęć korekcyjno-kompensacyjnych czy zajęć w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Karpińska zwróciła ponadto uwagę na rolę nowej, interdyscyplinarnej dziedziny badawczej zwanej neurodydaktyką na niwelowanie niepowodzeń szkolnych. Główne zadanie spoczywałoby na nauczycielu, który wykorzystując wiedzę dotyczącą zasad funkcjonowania ludzkiego mózgu i umiejętności, mógłby organizować procesy edukacyjne adekwatnie do potencjalnych możliwości wychowanków.
8.	<i>Requires improvement. The causes of educational failure 2013.</i>	Wprowadzenie reform szkolnych: Pupil Premium, The Academies Programme oraz Free Schools. Pierwszy zakłada przeznaczenie dodatkowych funduszy na uczniów z rodzin nisko sytuowanych. Drugi z kolei oferuje szkołom większą autonomię w stosunku do godzin lekcyjnych i zajęć przedmiotowych. Trzeci, ostatni, przewiduje darmowy dostęp do edukacji.

jednostki, który powinien być wykorzystany przez nią w dalszym życiu zawodowym na etapie edukacji pozaformalnej i nieformalnej. Uczucie się przez całe życie sprzyja konkurencyjności w globalnej gospodarce i gotowości podejmowania działań, jakie niesie ze sobą zmieniający się i coraz bardziej wymagający rynek pracy. Stwarza pracownikowi szansę planowania ścieżki rozwoju zawodowego, wyznaczania etapów kariery zawodowej w kraju lub za granicą, pracodawcom zaś umożliwia wspieranie rozwoju zawodowego zatrudnianych przez nich osób.

Możliwość elastycznego kształtowania kariery edukacyjnej i zawodowej zapewnia nowa podstawa programowa dla szkół zawodowych, która przewiduje oprócz kształcenia zawodowego także komponent wykształcenia ogólnego oraz umożliwia zdobycie innego zawodu szkolnego bez konieczności pobierania nauki tego zawodu od podstaw po spełnieniu określonych warunków.

Wszystkie organy i osoby związane z działalnością edukacyjną i zawodową powinny wykazać się troską o dobro jednostki i kraju, podejmować współpracę w celu ograniczenia rozmiaru niepowodzeń edukacyjnych. Szkoła powinna stać się instytucją, która pomaga uczniowi w realizowaniu jego osiągnięć edukacyjnych. Poprawy systemu edukacji nie można jednak osiągnąć, wprowadzając ogólnie przygotowane przez organy centralne reformy bez konsultacji i aprobaty osób, których te zmiany dotyczą.

Konkludując, pragnę zwrócić uwagę na fakt, że ogromne nadzieje w ograniczaniu rozmiaru niepowodzeń edukacyjnych uczniów szkół zawodowych należy pokładać przede wszystkim w działaniach szkoły.

Szkoły zawodowe powinny zapewnić wysoką jakość kształcenia i prętnie reagować na potrzeby rynku pracy. Należy wprowadzić skrupulatny dobór kandydatów do pracy na stanowisko nauczyciela, wymagać od nich podnoszenia własnych kwalifikacji poprzez korzystanie z różnych form doskonalenia zawodowego, dostosowywać oferty kierunków kształcenia zawodowego adekwatnie do przewidywań analityków rynku pracy, przyjmować uczniów do szkół zawodowych, którzy uprzednio korzystali z usług doradcy zawodowego.

Literatura:

1. Bronk A., Wiśniewski Z., Wojdyło-Preisner M. (2014), *Ryzyko długotrwałego bezrobocia w Polsce. Diagnoza i metody zapobiegania*. Wydawca Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
2. Denek K. (1998), *Powodzenia i niepowodzenia szkolne w kontekście badań*, W: J. Łysek (red.), *Niepowodzenia szkolne*. Oficyna Wydaw. „Impuls”, Kraków, s. 24–33.
3. Fatyga B., Tyszkiewicz A., Zieliński P. (2001), *Skala i powody wypadania uczniów z systemu edukacji w Polsce. Raport z badań odpadu szkolnego na terenie 32 gmin*, Warszawa, www.vocane.edu.pl/badania/isp/, (data dostępu: 7.01.2006).
4. Filipczuk H. (1985), *Zapobiegamy trudnościom i niepowodzeniom szkolnym*. IWZZ, Warszawa.
5. Karpińska A. (1999), *Drugoroczność. Pedagogiczne wyzwanie dla współczesności*. Trans Humana Wyd. Uniwersyteckie, Białystok.
6. Karpińska A. (2005), *Niepowodzenia szkolne – edukacyjnym preferendum*, W: Cz. Kupisiewicz i in. (red.), *Drogi i bezdroża polskiej oświaty w latach 1945–2005. Próba wybiórczo-retrospektywnego spojrzenia*. WSUPiZ, Warszawa, s. 161–165.
7. Karpińska A. (2013), *Niepowodzenia edukacyjne – renesans myśli naukowej*. Trans Humana Wyd. Uniwersyteckie, Białystok.
8. Konopnicki J. (1961), *Problem opóźnienia w nauce szkolnej*. Ossolineum, Wrocław–Kraków.
9. Konopnicki J. (1966), *Powodzenia i niepowodzenia szkolne*. PZWS, Warszawa.
10. Komar W. (1994), *Teologia etosu pracy w edukacji zawodowej – wybrane problemy*, W: S.M. Kwiatkowski (red.), *Kształcenie zawodowe w warunkach gospodarki rynkowej*. IBE, Warszawa, s. 53–62.
11. Kozieł B. (2011), *Spostrzeganie niepowodzeń szkolnych przez nauczycieli, uczniów i ich rodziców*. Wydaw. Adam Marszałek, Toruń.
12. Kupisiewicz Cz. (1974), *O zapobieganiu drugoroczności*. WSiP, Warszawa.
13. Kupisiewicz Cz. (1972), *Niepowodzenia dydaktyczne*. PWN, Warszawa.
14. Kwiatkowski E. (2002), *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*. PWN, Warszawa.
15. Kwiatkowski S.M. (2006), *Kształcenie zawodowe – wyzwania, priorytety, standardy*. IBE, Warszawa.
16. Kwieciński Z. (2002), *Wykluczanie. Badania dynamiczne i porównawcze nad selekcjami społecznymi na pierwszym progu szkolnictwa*. Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
17. Mehta J., *Why American Education Fails*, publ. in “Foreign Affairs”, <http://www.foreignaffairs.com/articles/139113/jal-mehta/why-american-education-fails>, (data dostępu: 06.06.2013).
18. Mudyn K., Pietras K. (2007), *Preferowane wartości a zdrowie i satysfakcja z życia*. Psychoterapia, nr 1(140), s. 5–25.
19. Lipińska-Grobelny A., Głowacka K. (2009), *Zadowolone z pracy a stopień dopasowania do zawodu*. Przegląd Psychologiczny, t. 52, nr 2, s. 181–194.
20. Okoń W. (2004), *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydaw. Akademickie „Żak”, Warszawa.
21. Orczyk J. (red.) (2001), *Dylematy zatrudnienia w warunkach postępującej integracji Polski z UE*. AE, Poznań.
22. *Quality of Life Index Country*, http://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp, (data dostępu: 2016 r.).
23. *Requires improvement. The causes of educational failure by The Centre for Social Justice*, <http://www.centreforsocialjustice.org.uk/UserStorage/pdf/Pdf%20reports/requires.pdf>, (data dostępu: 09.2013).
24. *Słownik podstawowych terminów dotyczących*

- krajowego systemu kwalifikacji* (2014), oprac. S. Sławiński i in.. IBE, Warszawa.
25. Tickle L., *Funding cuts, Policy changes and careers ad vice: how are college Faring?* <http://www.theguardian.com/education/2014/oct/26/funding-cuts-policy-careers-advice-colleges-further-education> (data dostępu: 26.10.2014).
26. Terelak J.F., Jankowska P. (2009), *Dopasowanie jednostka – organizacja a zadowolenie z pracy*. *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae*, nr 1, s. 229-254.
27. Turek K. (2011), *Bezrobotni – niewykorzystane zasoby polskiej gospodarki*. Wydawca Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa.
28. Wiatrowski Z. (1975), *Powodzenia i niepowodzenia szkolne pracujących*. PWN, Warszawa.
29. Wiatrowski Z. (2002), *Powodzenia i niepowodzenia zawodowe*. Wszechnica Mazurska, Olecko.
30. Wudarzewski G. (2013), *Satysfakcja z pracy – konceptualizacja pojęcia w świetle badań literaturowych*. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej*, nr 5(37), Wrocław, s. 323-344.
31. Zalewska A. (2003), *Dwa światy – emocjonalne i poznawcze oceny jakości życia i ich uwarunkowania u osób o wysokiej i niskiej reaktywności*. Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej ACADEMICA, Warszawa.